

Els esdeveniments que viuen els països de l'Est fan trontollar velles certeses heretades.

Postcomunisme

Segons Santiago Cucurella, autor d'aquest article, el fracàs dels estats socialistes no té per què significar la fi del marxisme ni, encara menys, el final de la història, com afirmen determinats pensadors.

La desfeta de l'univers comunista cal abordar-la en tota la seva dimensió, és a dir, no només pel que fa als països de l'Est, sinó també a occident, on els partits comunistes i molts pensadors marxistes es troben instal·lats en la incertesa i la desorientació.

EL NOUS ANTICOMUNISTES

Com sempre que es consumeixen fets històrics transcendentals, apareixen —a posteriori— els pretesos profetes que ho anunciaven.

És per això que resulta grotesca l'habilitat de desmarcar-se d'algunes persones i organitzacions fins fa poc ben compromeses amb els ideals del paradís socialista que ells concretaven, de manera sovint acrítica, en els països de l'Est. El passat novembre, en una conferència sobre la *perestroika* celebrada a Madrid, Evgueni Ambarzumov parlava de la utopia comunista, Serguei Plekhanov es referia a la bancarrota del socialisme burocràtic i Serguei Karaganov gosava afirmar que la presència nord-americana a Europa és una garantia de seguretat. Tots ells, fins fa molt poc, destacats membres de l'aparell soviètic...

EL DEBAT A FRANÇA

Però no són aquests els únics conversos a l'anticomunisme: *Le Nouvel Observateur* va organitzar a París, el passat 18 de gener, un col·loqui sobre el futur del comunisme en el qual es va poder dir tota mena de despropòsits, tal com sempre fan els conversos. Un article d'Eric Dupin a *Liberation* el passat 21 de gener en recollia alguns. Referint-se al comunisme, es va dir que "és la via més llarga per a arribar al sistema capitalista" i també que "és l'estadi superior del capitalisme". Fins i tot, Jean Daniel, director del diari que organitzà el col·loqui i periodista de gran prestigi a

Xeverdnatzte, principal impulsor de la fi dels blocs militars.

França, fou incapaç de diferenciar entre la fi del comunisme real i la fi de la ideologia marxista, quan no està gens clar que aquesta darrera hagi ja periclitat, definitivament superada per una nova alternativa al capitalisme; alternativa que, com reconeix Paul Thibaud, director de la revista *Esprit*, continua sent tan necessària com sempre. Més encara, Thibaud ens alerta de no tornar a pensar el futur amb els mateixos errors del comunisme, inclosos els teòrics.

Sembla clar que des dels postulats de la fraternitat universal i de la llibertat cal celebrar l'enderroc del mur de Berlín i tota l'evolució posterior dels països de l'Est, especialment pel que signifiquen de distensió mundial (Xeverdnatzte ja ha proposat la fi dels blocs militars) i d'extensió dels principis democràtics. Però no és menys cert que l'eufòria no ens ha de fer oblidar que es fa difícil entendre que la fi del marxisme-leninisme faciliti una crítica més lliure i rigorosa del sistema capitalista, com pretén Jean Daniel que, fins i tot, arriba a afirmar que aquesta crisi hauria de permetre emergir una nova socialdemocràcia; curiosament, la mateixa tesi de l'inefable Alfonso Guerra quan diu que el comunisme es troba en "fase terminal" i planteja —¿com no?— la mateixa alternativa que el director de *Le Nouvel Observateur*.

L'ANTÍTESI DEL CAPITALISME

Potser caldrà que passi un temps perquè els fugitius de la RDA descobreixin els barris marginats de les grans ciutats occidentals, perquè ens adonem que, sense la por del contrapès de l'Est ni de cap altra alternativa madura al sistema, pot accelerar-se el procés de destrucció del medi ambient pels excessos del capitalisme i que, des de la impunitat militar, els EUA podran convertir qualsevol país que vulgui mantenir criteris propis en un Panamà qualsevol. Per aquest motiu —in-

sisteixo— és important que l'alegria pel final d'aquelles dictadures no ens emboiri una hipòtesi tan plausible com la que remarco.

No som, doncs, davant la fi de la història com interessadament ens vol fer creure Fukuyama. Prendre seriosament les seves teories és d'una irresponsabilitat equivalent a creure Hitler quan deia que el seu imperi duraria mil anys o Nietzsche quan anunciava, ara fa un segle, la mort de Déu. Però cal ser ben conscients que aquest és el discurs que s'acosta i que cal afrontar des de la intempèrie de la postmodernitat i des de la crisi de les velles seguretats. Això no obstant, no és menys veritat que Marx va equivocar-se quan afirmava que el comunisme és l'enigma de la història resolta.

En formular la seva teoria del materialisme dialèctic Marx plantejava que la matèria és anterior a l'esperit i que el condiona. O, més plenament, que els interessos econòmics —la infraestructura— determinen la superestructura, és a dir, les religions, la ciència, les ideologies, etc... D'altra banda, segons aquest filòsof, de la mateixa manera que tot ser viu està en mutació constant, tota situació històrica, tot mode de producció i cada classe social generen, ells mateixos, la seva pròpia contradicció. És a dir, tota tesi conté la seva antítesi i totes dues s'enfronten permanentment. El resultat d'aquesta confrontació és el que Marx anomena síntesi. Per això, durant molt de temps ha semblat força clar que la burgesia (tesi) ha estat la generadora del proletariat (antítesi) i que de la lluita de les dues classes socials havia de sorgir una síntesi que, en pura ortodòxia, era l'anomenada societat socialista.

Avui, aquest dogma s'ha esquerdat, en part, perquè en els països de l'Est d'Europa han fallat les persones que l'havien d'aplicar, caient en els vicis i la perversitat del mateix sistema que havien de substituir. En certa mesura, aquest fracàs és comparable al que ha succeït amb el cristianisme. André Fontaine ho explicava recentment a *Le Monde* (27-1-90). Paradoxes de la història... Això, però, no significa que el marxisme sigui intrínsecament pervers com pretenen els nous ideòlegs del conservadorisme, encapçalats per Paul Johnson, ex-director del *New Statesman*. Contràriament, per a Norberto Bobbio, la fi del comunisme històric és la fi d'una dictadura, però no de l'esperança d'un món millor.

En qualsevol cas, no és positiu que "el

sistema" es quedi sense alternativa, independentment de quina sigui i com es configuri aquesta. Només des del sectarisme (Fukuyama) o des de la resignació i el desconcert en què es troben tants marxistes convençuts es pot parlar de la fi de la història argumentada amb la pretesa desaparició de l'antítesi al capitalisme, una fi que mai no pot produir-se mentre resti qui sàpiga escriure i senti la necessitat de dissenyar un nou futur creïble.

LA RESPOSTA DEL TERCER MÓN

De tota manera, aquesta allau d'incertesa pot afrontar-se de maneres diverses:

a) Excavant noves trinxeres i elabo-

rant una nova teoria de blocs com en el cas del comunisme cubà. Per a Fidel Castro ha quedat superada la tradicional divisió del món en dos blocs encapçalats pels Estats Units i la Unió Soviètica, respectivament. Per al dirigent comunista caribeny, els esdeveniments que se succeeixen en els països de l'Est europeu representen simplement la caiguda d'aquells estats —fins i tot de l'URSS— en el parany del capitalisme i del colonialisme. Per aquest motiu, els antics antagonistes estan condemnats a esdevenir aliats i l'antítesi al colonialisme capitalista només pot sorgir de la reacció dels països espoliats del Tercer Món, que tenen la missió de barrar el pas al que ell anomena l'agressió imperialista.

EL GAT INVISIBLE 🐾

Amb altres matisos, la posició de la República Popular Xinesa és, en certa mesura, homologable, tot i que amb molta menys credibilitat ja que per marcar distàncies dels canvis que s'operen a l'òrbita soviètica no dubten a apropar-se novament, tal com van fer en els anys setanta, als Estats Units.

LA REACCIÓ D'OCCIDENT

Molt diferent resulta la resposta dels comunistes d'Europa occidental. El desmarcatge és pràcticament unànime i arriba fins a l'extrem de renunciar no només a la litúrgia comunista sinó al mateix nom. Tot i això, no seria just presentar com un tot homogeni el que per tradició

i per vocació s'ha manifestat amb graus diversos de complicitat. Que avui es parli d'estalinisme en referir-se a bona part dels dirigents comunistes de França o Portugal pot tenir una certa explicació tot i les matisacions necessàries. Aplicar el mateix criteri als comunistes italians, espanyols o catalans pot resultar poc rigorós tal com explicava recentment Teresa Pàmies defensant-se de les "agresions" de Vicenç Villatoro al diari *Avui* (7-1-90), d'Horacio Sanz a *La Vanguardia* (9-1-90) o d'Estanislau Torres al *Diari de Barcelona* (7-1-90). "Ara per ara, no veig motiu per a abandonar ni per a demanar perdó" deia la històrica comunista balaguerina.

Independentment, però, de la raó mo-

ral que pugui assistir Teresa Pàmies, el que és cert és que a occident els comunistes volen canviar el seu paper més o menys radicalment. Per a Julio Anguita, "el modelo soviético se ha acabado" (*El País*, 8-1-90). Segons ell, les concepcions del món tenen a voltes manifestacions aberrants. El capitalisme va tenir el feixisme... Anguita és l'exemple d'autocrítica moderada que rebutja la renúncia al marxisme i a les sigles conformant-se amb una simple operació de maquillatge a través d'Izquierda Unida.

LA PROPOSTA DE RIBÓ

Molt més enllà aniria Rafael Ribó si no fos per la pressió d'una part de les bases del PSUC. El dirigent comunista català, en un debat organitzat el passat 10 de desembre per *Contrapunt*, manifestava que els ideals del comunisme ja poden trobar-se a l'antiguitat clàssica (Demòcrit) i que al llarg de la història han existit instruments diversos per a fer-los realitat, tot i que fins a la revolució soviètica no ha existit cap possibilitat d'èxit. Avui, però, aquell és un model esgotat políticament, socialment i econòmicament pel seu amorfisme, per l'estatalització de la vida social i pel fracàs cultural.

Segons Ribó, a occident els ideals del comunisme en els anys vuitanta han de buscar-se a través del que ell anomena l'esquerra transformadora, la que ha de contribuir a l'enfortiment de l'estat del benestar i a l'afermament dels drets individuals i col·lectius. Rafael Ribó, com tants marxistes occidentals (Giovanni Berlinguer, Maurice Duverger, Achille Occhetto...), creu que no hi ha triomf possible sense llibertats, és a dir: la democràcia, o és total (política, econòmica i social), anant més enllà del simple parlamentarisme, o no existit. Coincideix plenament amb ells quan diu que els objectius de l'esquerra transformadora han de ser la pau (distensió), l'uropeisme (entès dins els paràmetres de la diversitat cultural i nacional), la creació de noves formacions d'esquerres amb esperit globalitzador, sense caure en nominalismes, i la solidaritat del nord ric amb el sud marginat.

El problema, però, dels postcomunistes és que en la defensa d'aquests postulats troben la competència de l'esquerra antidogmàtica de sempre; aquella que, amb components llibertaris, ecologistes, liberals-progressistes i radicals, ha vist en el marxisme una aportació més, però

no l'única, ha diagnosticat l'estalinisme com una aberració del discurs progressista, i s'ha mostrat *socialitzant* però mai col·lectivista; una esquerra que, en definitiva *sempre* ha posat per davant la defensa dels drets humans i de les llibertats individuals, per la qual cosa no veu necessari reconvertir-se per defensar els mateixos postulats; la mateixa que, si és intel·ligent, no rebutjarà *a priori* col·laborar amb els postcomunistes des del moment que aquests assumeixen els mateixos valors culturals que han estat el patrimoni més preciat del món occidental enfront del que Lluís Racionero batejà fa uns anys com la barbàrie del nord. En qualsevol cas, com diu Miquel Porta Perales, a partir d'ara, la visió del món de l'esquerra s'haurà de fonamentar en dos pilars: el postmarxista i el liberal. Segons l'autor d'*El positivismo lógico* es tracta de socialitzar els valors liberals tot democratitzant les estructures socials. Heus ací una hipòtesi plausible.

REMODELACIÓ DE LES FRONTERES EUROPEES

Finalment, des dels Països Catalans no podem obviar que, com a conseqüència de les mutacions dels règims comunistes a l'Europa de l'Est, resulta molt més que probable una reestructuració de les fronteres europees. Contra la pretesa immutabilitat de la divisió posterior a la II Guerra Mundial, sembla clar que la història camina vers la reunificació alemanya i la recuperació de la independència dels Països Bàltics. Eslovènia, Ucraïna i Moldàvia poden seguir l'exemple.

Tal com diu Vicent Partal, ben aviat la nova cultura democràtica fruit del postcomunisme pot afectar el nostre país, per la llei de la compensació. No va ser possible en l'època de Wilson; tampoc no reeixiren els esforços, especialment de *Free Catalonia*, els anys quaranta. Ara, en la tercera reestructuració d'aquest segle, els Països Catalans poden tenir una nova oportunitat d'accedir a Europa sense intermediaris. En qualsevol cas, un diari tan poc sospitos de pancatalanisme com ara el *Financial Times*, en un reportatge sobre l'Europa del segle XXI publicat el 24 de gener i que reproduïa EL TEMPS al número 297, contemplava seriosament la hipòtesi de l'existència d'un estat català d'aquí a trenta anys. Una conseqüència indirecta més dels canvis iniciats a l'Europa de l'Est.

Santiago Cucurella

Segons Ribó, els ideals del comunisme dels anys 80 han de cercar-se a través de l'esquerra transformadora.